

4. Гапова Е.И. Культурный феминизм // Словарь гендерных терминов [http://www, owl .sh/gender/191. htm](http://www.owl.sh/gender/191.htm)
5. Гиллиган К. Иным голосом. Перевод О.В. Артемьевой // Феменизм и гендерные исследования / Хрестоматия. Под общ. ред. В.И. Успенской, Тверь, 1999.-С. 134-170.
6. Домашнев А.И., Шишкина И.П., Гончаров Е.А. Интерпретация художественного текста. - М.: Просвещение, 1989. - 205 с.
7. Лотман Ю.М. Анализ поэтического текста. - Л.: Просвещение, 1972. - 271 с.
8. Лукин В.А. Художественный текст. Основы лингвистической теории и элементы анализа. - М.: Ось-89, 1999. - 559 с.
9. Никитина А.С. Гендерная лингвистика и коммуникация - интеграционный аспект// <http://www.tsu.tmn.ru/frgf/No10/text07.htm>
10. Смирнова Н. К вопросу о гендерных различиях моральных практик в работе К.Гиллиган „Иным голосом” // [http:// region.ulsu.ru /books/drugoe_pole /page3cb3/](http://region.ulsu.ru/books/drugoe_pole/page3cb3/)

Summary

The article deals with the essence of the K.Gilligan's conception of „another voice” and considers the possibility of it's usage as the interpretation technique for literary text.

ЛО. Іншакова
канд. філол. наук, доцент
А.Є. Іншаков
студент

ОСОБЛИВОСТІ ІМЕННИКОВОГО СЛОВОТВОРУ В КІНОПОВІСТЯХ О.ДОВЖЕНКА

Словотвір - виразна риса індивідуального стилю письменника. Кіноповісті О.Довженка є яскравим матеріалом для аналізу особливостей іменникового словотвору митця

По років із дня народження Олександра Петровича Довженка - ще одна нагода звернутися до спадщини Майстра, що приваблює покоління читачів не лише глибоким змістом творів, поетикою, а й мовою. Художня творчість з найбільшою повнотою розкриває ідейні, естетичні позиції письменника, його світогляд. Автор прагне відтворити в слові дух зображуваної епохи, показати людину на тлі зрушень сучасності, глобальні питання висвітлити через долю „людей простих, звичайних, отих самих, що зуться у нас широкими масами, що понесли найтяжчі втрати...”.

Під впливом творчості О.Довженка утвердився новий жанр у літературі - кіноповість. Саме в його сценаріях вперше розкрилась нова художня енергія слова — сценарного. У нього свій ритм, інтонації, своя словесно-образна палітра, якою він збагатив нашу прозу (неологізми, словосполучення, фразеологізми, наукова, мистецтвознавча термінологія).

Мова кіноповістей Олександра Довженка є досить цікавим, оригінальним матеріалом для дослідження української мови в дериваційному аспекті. Лабораторія митця розкриває широкий спектр різноманітних словотвірних засобів.

Завдання пропонованої роботи - дослідити дериваційний аспект кіноповістей

письменника. Найпродуктивнішим серед способів словотвору є морфологічний, зокрема суфіксальний, отже, визначити суфіксальні похідні іменники, описати їх, виявити найбільш продуктивні словотвірні типи.

Назви осіб за предметом, що служить прикметою діяльності, зі значенням „носій процесуальної ознаки” утворюються за допомогою суфікса *-ник* від твірних основ іменників, дієслів. Наприклад: *окопник* [39]^{1 2}, *дружинник* [54], *кіннотник* [55], *розумник* [95], *зрадник* [114], *мерзотник* [162], *шкурник* [224]. У дериватах можливі фонетичні зміни (спрощення в групах приголосних, чергування голосних, приголосних звуків): *захисник* [35], *каторжник* [134], *сподвижник* [229].

Морфема *-ець* утворює назви за родом занять, професією, за соціальним станом, за якісною ознакою чи властивістю: *арсеналець* [46], *творець* [147], *літописець* [228], *поганець* [104], *злочинець* [133]. Деривати творяться від основ іменників, прикметників, дієслів. Можливі варіанти суфіксальної морфеми: *біженець* [153] (суфікс *-енець*); деякі основи зазнають фонетичних змін (чергування приголосних звуків): *біженець*, *переможець* [55].

Подібні значення надає відсубстантивним похідним продуктивний суфікс *-ар(-яр)*. Наприклад: *господар* [114], *столяр* [148], *школяр* [43].

Для творення назв осіб чоловічого роду⁷ за місцем проживання вживаються типові для української мови суфікси *-анин*, *-ець* (в основному від іменникових основ-топонімів): *хуторянин* [46], *киянин* [146], *чернігівець* [146], *полтавець* [46], а на означення територіальних назв - суфікси *-чин{а}*, *-щин{а}*: *Полтавщина* [86], *Чернігівщина* [86], *Німеччина* [98].

Малопродуктивний суфікс *-тель* книжного (старослов'янського) походження здебільшого використовується для творення назв осіб за характером діяльності чи за професійною приналежністю від дієслівних основ: *ревнитель* [40], *святитель* [40], *вчитель* [41], *обиватель* [50], *служитель* [78], *каратель* [142], *віщатель* [217], *визволитель* [220]. Зустрічаються в текстах поодинокі похідні назви осіб з іншими суфіксами: *зачинщик* [144], *освітлювач* [128].

Досить часто автор послуговується словами іншомовного походження. Утворення назв осіб за родом занять, за приналежністю до соціально-політичної течії, партії відбувається за допомогою продуктивного суфікса латинського походження *-ист(-іст)*, який може сполучатися як із основами українських слів, так і запозичених. Наприклад: *машиніст* [36], *телеграфіст* [38], *гімназіст* [41], *артилерист* [151], *матеріаліст* [180], *націоналіст* [199], *сценарист* [247]. У таких дериватах спостерігаємо часто при творенні явища усічення основи.

До малопродуктивних належать суфікси іншомовного походження *-атор*, *-ор*, *-ир*, *-ант*, *-ент*, *онер*, *-ан*, що вживаються на утворення назв осіб за родом заняття, за діяльністю переважно від основ іншомовних слів (іменників або дієслів): *агітатор* [43], *реставратор* [55], *оператор* [128], *декоратор* [128], *провокактор* [135], *інспектор* [140], *реконструктор* [161], *професор* [238], *кірасир* [134], *командир* [237], *фабрикант* [107], *окупант* [134], *конвоїр* [169], *опозиціонер* [107], *політикан* [145] та ін.

Утворення назв осіб жіночого роду має переважно вторинний характер:

¹ О. Довженко. Кіноповісті. Оповідання. - К.: Наукова думка, 1986. - 710 с. (Далі посилаємося на це видання, вказуючи лише сторінку)

більшість утворюється від назв осіб чоловічого роду. Наприклад: *вчителька* [144], *донощиця* [134], *сівачка* [32]. Використання форм жіночого *роду* спричинюється прагненням автора підкреслити, що дійовою особою, виконавцем, суб'єктом дії є жінка.

Від іменників чоловічого роду за допомогою непродуктивного суфікса *-их* утворюються назви осіб жіночого роду, властиві розмовному мовленню: *полковничиха* [40], *Ткачиха* [103], *Прокопенчиха* [118], *Запорожчиха* [151], *Товчениха* [184], *Левчиха* [187], *Краузиha* [207], *Бесарабиха* [231]. В основах можливі чергування приголосних звуків *к, ц // ч*. Промовистими є суфіксальні похідні прізвища, вживані автором: *Нещадименко* [83], *Запорожець* [151], *Запорожченко* [151], *Недригайло* [242], *Орлюк* [243].

Суфікс *-иц(я)* - виступає в основах іменників жіночого роду і може означати жіночу' стать, поширений: *журавлиця* [118] або значення суб'єктивної оцінки, вказувати на назви конкретних предметів і абстрактних назв, непоширений: *блискавиця* [61], *косовиця* [60] (варіант *-овиц-*), *дурниця* [162], *гнишіці* [173].

Віддієслівні іменники середнього роду зі словотвірним значенням узагальненої дії або продукту дії творяться з поширеними суфіксами *-инн-*, *-анн-*, *-енн-*, які нашаровуються на суфікс дієслова. Наприклад: *напруження* [34], *зворушення* [40], *знищення* [55], *визволення* [86], *поранення* [170], *сперечання* [36], *страждання* [39], *здивування* [45], *страхування* [46], *перешиптування* [48], *чумакування* [58], *казання* [215], *цокотіння* [50], *осатаніння* [234] та ін. У таких похідних можливі фонетичні зміни:

загородження [32], *викривлення* [41], *скорочення* [46], *нагородження* [60].

Морфема *-ин-* зустрічається в основах іменників жіночого роду. Омоніми-суфікси вказують на назви конкретних речей, збірності, одиничності, назви з певною ознакою, утворені від основ іменників: *торбина* [32], *краплина* [81], *чарчина* [151] та прикметників: *сивина* [130], *старина* [142], *чужина* [189], *гущавина* [146] (в останньому прикладі виступає варіант суфікса *-авин-*). Спостерігаємо зміни - чергування *к//ч, ст//щ*. Віддієслівні деривати мають значення наслідку' дії: *плутанина* [107], *стрілянина* [95].

Малопродуктивний у віддієслівних іменниках суфікс *-к-* виражає словотвірне значення процесуальної ознаки і результату дії: *вербовка* [43], *заправка* [69], *розв'язка* [93], *просушка* [240].

На позначення абстрактних назв іменників у множині використовується непродуктивний суфікс *-ОЩ-*: *веселоці* [77], *дуроці* [213], *задроці* [238], що приєднується до прикметникових або дієслівних основ.

У збірних іменниках від прикметникових основ використовується суфікс *-от-*: *кіннота* [46]. За його допомогою можуть утворюватись і абстрактні назви - опредмечені ознаки: *доброта* [57], *скорбота* [77], *німота* [77], *мерзота* [143], *підлота* [173], *гідота* [199], *нагота* [243], *щедрота* [243]. Така ж роль і суфікса *-еч-*: *порожнеча* [34], *малеча* [68], *колотнеча* [214], *ворожнеча* [228]. Останні два приклади утворені від дієслівних основ з суфіксом *-неч-*.

Поширений непродуктивний суфікс *-УЗН-* служить для творення абстрактних назв, зустрічається в основах іменників жіночого роду, мотивованих прикметниковими, дієслівними основами: *трутизна* [208], *сивизна* [208].

На утворення іменників жіночого роду абстрактних назв просторовості прикметникового походження вживається поширений непродуктивний суфікс *-инь*: *височинь* [58], *далечинь* [73]. В основі спостерігаємо чергування приголосних звуків.

Інтернаціональний поширений суфікс латинського походження *-изм(-ізм)* утворює суспільно-політичні терміни, назви з абстрактним, узагальненим змістом в іменниках чоловічого роду. Наприклад: *оптимізм* [64], *більшовізм* [161], *пароксизм* [161], *нацизм* [163], *критицизм* [172], *формалізм* [174], *егоїзм* [174], *соціалізм* [189], *антагонізм* [190], *гітлеризм* [248]. В основному такі деривати творяться від основ іншомовних слів, можливі фонетичні зміни (усічення основи, чергування приголосних).

Менш уживані похідні з іншими суфіксами *-он*, *-ад-*, *-ур-* *лексикон* [203], *канонада* [206], *лампада* [42], *інспектура* [141]. Виразний стильовий маркер - формант *-ція* в сучасній українській мові закріпився у словах іншомовного походження: *декларація* [107], *делегація* [133].

Іменники з абстрактним значенням жіночого роду утворюються з непродуктивним суфіксом *-ість*. Тексти кіноповістей О. Довженка відзначаються величезною кількістю таких похідних: *свідомість* [35], *сміливість* [36], *мужність* [36], *молодість* [64], *рішучість* [162], *людяність* [200] та багато інших. Переважно такі похідні - відприкметникові: *бідність* [39], *байдужість* [41], *вічність* [54], *старість* [57], *громадськість* [66], *вбогість* [78], *меншість* [161], *нікчемність* [227], *ницість* [228]. Суфікс *чсть* може сполучатися з іншомовними основами: *делікатність* [64], *претенціозність* [161], *сентиментальність* [162], *респектабельність* [176].

Зустрічаються випадки незвичного для літературної норми вживання подібних дериватів у множині: *гідності* [59].

Частині префіксальних дериватів характерна множинна мотивація: *невпевненість* [69], *неправдоподібність* [116], *безвідповідальність* [169], *недорозвиненість* [174], *аморальність* [208].

Морфема *-ств* - (похідні *-зств-*, *-цств-*) - досить продуктивний суфікс іменників середнього роду, що утворює похідні з абстрактним збірним значенням, назви на означення соціального стану, ідейного напрямку, назви, що характеризують якісь риси характеру людей. Наприклад: *війнство* [81], *офіцерство* [97], *людство* [105], *дитинство* [118], *рабство* [150], *геройство* [159], *братство* [221], *звірство* [199] та ін. В основному деривати утворені від іменникових основ: *солдатство* [161], *слов'янство* [161], *єврейство* [161], *палійство* [162], *дезертирство* [177], *панство* [180], хоча зустрічаються від основ прикметникових та дієслівних: *уїрезирство* [114], *оточенство* [177]. У ряді основ відбуваються фонетичні зміни: *товариство* [165], *підлабузництво* [130], *зрадництво* [130], *юнацтво* [173], *каліцтво* [220], *занепадництво* [239], *птаство* [118] та ін.

Омонімічний суфікс *-ище-* виступає в основах іменників середнього роду, вказує на назви предметів за певною ознакою місця, означає процес, стан, поширений: *попелище* [77], *бойовище* [138], *багновище* [173], *торжище* [204], *ревище* [239] або виражає суб'єктивну оцінку, непоширений: *сокирище* [62], *печище* [197], *хатище* [219].

Поширений суфікс *-й-* зустрічається в основах іменників середнього роду, вказує на абстрактне значення, перед ним відбувається подовження приголосного: *груддя* [33], *громаддя* [53], *каміння* [56], *вороння* [178], *браття* [199].

Зменшувально-емоційні іменники з позитивним забарвленням складають у кіноповідях значну' групу слів, що творяться за допомогою суфіксів *-еньк-, -оньк-, -ок-, -ечк-, -очк-, -очок-, -ячк-:* *козаченьки* [106], *серденько* [246], *дівчинонька* [130], *голубонька* [184], *зимонька* [186], *містечко* [66], *дядечко* [218], *колосок* [33], *дідок* [132], *дудочка* [116], *Савочка* [111], *синочок* [53], *садочок* [151], *насінячко* [221], *лататтячко* [174] таін.

У назвах істот, зокрема людей, переважає експресивно-емоційна оцінність, а в назвах неістот може виражатися як реальна зменшеність предмета, так і позитивна оцінка його: *грушка* [58], *хмарка* [81], *торбинка* [65], *хмаринка* [58], *крапелька* [95], *горбок* [232], *словничок* [243], *кружечок* [138], *пучечок* [208], *Василик* [157], *хрестик* [116]. У таких похідних можливі чергування голосних, приголосних у корені: *доріженька* [131], *грабельки* [60], *ніжки* [32], *борідка* [87], *макітерка* [65], *таночок* [87], *книжечка* [107], *волики* [63], *дворик* [32], *коник* [116], *чергування о П 0* при зміні слів із суфіксом *-очок:* *місточок* [102], *рядочок* [118].

Суфікси *-ок-, -ечок-, -ечк-, -очк-* та ін. утворюють форми суб'єктивної оцінки, що виражають різноманітні відтінки, зв'язані зі ставленням мовця до певного предмета або особи.

Малопродуктивними афіксами, що несуть па собі негативне забарвлення, є суфікси *-ун-, -юк-, -юг-* *брехун* [61], *звірюка* [200], *падлюка* [133], *собацюга* [213], *катюга* [170].

Відмітна риса кіноповістей О.Довженка - наявність просторічних слів з яскравою експресивністю. її виразність інтенсифікується словотворчими засобами: *хвалько* [60], *селюк* [63], *куркуляка* [72], *смалятина* [190], *мужва* [84], *рубака* [231], *мурляка* [115], *горлянка* [116], *ледащо* [133]. *глупак* [164], *п ятірня* [139].

Отже, розгляд словотвірного аспекту⁷ кіноповістей О.Довженка свідчить про високу⁷ мовну майстерність письменника. Автор спирається на загальнонародні мовні традиції, народне мовне багатство. Словотвірні засоби в творах митця накладають відбиток на індивідуальний стиль письменника.

Summary

*The noun prefixation is one of the most frequently used and productive ways of forming new words based on the prefix + Noun and prefix + Adjective patterns. The article investigates synonymic inten*elation of the noun suffixes in different semantic groups.*

Кажан В.И.

канд. филол. наук, доцент

Калинина Р.П.

канд. филол. наук, доцент

ОБ АКТУАЛИЗАЦИИ ТЕРМИНОВ В ЯЗЫКЕ НАУЧНО-ФАНТАСТИЧЕСКОЙ ПРОЗЫ

У статті ведуться спостереження за функціонування науково- технічних термінів у мові фантастичної літератури. Наголошується на семантичних перетвореннях термінів: від появи емоційно-експресивного забарвлення до розвинення